

## Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba Salgınları

H. Volkan Acar

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD Doktora Öğrencisi

hvacar@yahoo.com

### Giriş

Seyahatnameler edebiyatın önemli bir alanı olarak görülürler. Araştırma amacıyla bakıldığında ise seyahatnameler, genelde tarihin özelde ise tıp tarihinin değerlendirilmesi gereken başvuru kaynakları arasındadır. Doğası gereği seyahatnamelerin, anlatıcıya bağlı olarak belli bir derecede öznellik taşıdıkları iyi bilinmektedir. Ancak yine de yaşadıkları dönemin göz tanıklığına sahip olmaları, bu eserleri tarih araştırmaları açısından önemli kılar.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu topraklara ait gözlemlerini ve/veya öğrendiklerini kayda geçiren Avrupalılar başlıca birkaç gruba ayrılabilir: Diplomatik misyon temsilcileri, ticaret/keşif amacıyla gezenler ve esir düştükleri için zorunlu olarak Osmanlı topraklarında yaşamış olanlar. Bu seyahatnameler incelendiğinde, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere tüm dünyayı kasıp kavuran veba salgınları hakkında da önemli bilgiler içerdikleri göze çarpar.

Bu yazıda 15.-19. yüzyıllar arasında Osmanlı topraklarını çeşitli nedenlerle ziyaret etmiş olan Avrupalıların gözünden, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki veba salgınları ve toplumsal yansımaları aktarılmaya çalışılacaktır.

## Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba

Nükheth Varlık Osmanlıdaki veba salgınlarını üç evre halinde inceler: 1453-1517, 1517-1570 ve 1570-1600. Bu dönemsel bölümlenmede dikkate aldığı etkenler ise fetihler, ticaret ve iletişim ağlarının gelişmesi ile şehirleşme olmuştur (1).

Veba salgınları konusunda birçok seyyahın yazdıkları, araştırma bilgileriyle de uyumludur. Yani vebanın en çok ve en şiddetli etkilediği Osmanlı şehirlerinin başında İstanbul gelmektedir. Ancak yine seyahatnameler Osmanlı topraklarının İstanbul dışında kalan yerlerindeki veba salgınları hakkında da ilk elden gözlemler aktarırlar. Vebanın farklı dönemlerde ülkeyi nasıl etkilediği konusunda gözlemcilerin anlatımları şu şekildedir.

### İstanbul

(16. yüzyıl ortaları) *Ahırda veba yayılana dek anlattığım gibi devam etti. Hastalıktan yarımızdan fazlası öldü. Veba bana da bulaştı. Birlikte yemek yediğimiz dokuz kişiden yedisi üç gün içinde öldü. Tanrıya şükür, ben iyileştim* (2).

(16. yüzyıl ikinci yarısı) *Veba salgını sadece Konstantinopolis kentinde değil, Galata'da da giderek yayılıyordu. Sonunda bizim kadırgaya ve başka kadırgalara da bulaştı* (3).

(17. yüzyıl ikinci yarısı) *Veba İstanbul'da geçen yaz olduğu kadar yaygındı, biz döndükten sonra (27 Eylül'dü) daha da arttı* (4).

(19. yüzyıl başı) *Duyduğuma göre, Pera'da birkaç kişi vebadan ölmüş, Galata'da ölenler daha da çokmuş, İstanbul'da ise vebadan ölenlerin sayısı daima diğer bölgelere kıyasla daha yüksek olurmuş. ... Ana caddede bulunan, birkaç yüz öğrencinin eğitildiği sarayda iki hafta önce 16 kişinin veba nedeniyle öldüğü haberi ortalıkta dolaşıyor. ... Rumeli feneri Köyü'nde veba salgını olduğunu söyleyip bizi uyarmışlardı. Köye vardığımızda, gerçekten köydeki Rumlar arasında bu korkunç hastalığın görüldüğünü, ama ilk kez bugün bir ölüm vakası olduğunu öğrendik. ... Kayıkımızın anlattığına göre, Anadolu yakasında veba salgını giderek yayılıyormuş. Anadolu Feneri'nde on beş kişi, Poyraz'da, çoğu Arnavut kökenli 35 kişi vebadan ölmüş (5).*

#### Edirne

(17. yüzyıl ikinci yarısı) *Temmuz başında Edirne'de çok ciddi bir veba salgını oldu. ... Ancak bir ay içinde salgın aynı şekilde bu küçük kasabaya da ulaştı ve ilk önce her gün havadan sudan sohbet ettiğim mal sahibinin kızını yakaladı. ... Çadırlarımız kuruldu ve başka birinin evine gidip onu huzursuz etmektense, oraya taşınmayı tercih ettim; ancak beş veya altı gün içinde salgın her yere yayıldı ve efendim ile bütün diğerleri de bizim çadırlara geldiler, ... Edirne'de günde 900 kişi ölüyordu ve şehrin yarısı ya öldü ya da kaçtı. ... Bir hafta içinde, çadırlarda hizmetçiler arasında da veba görüldü. Efendim ve Sir Thomas, her nasıl olduysa veba evlerinin çevresinde tesirini*

*kaybettiğinden, tekrar şehre döndü (4).*

#### Bursa

(19. yüzyıl başı) *Bay Arles'ten ve burada yaşayan hekimlerden öğrendiğimize göre, burada bir yılda beri vebadan 700 kişi ölmüş. Hastalık vakalarının şimdi yeniden artmakta olduğu sanılıyor. Veba, İzmir'de baş gösterdiği zaman buraya da geçiyormuş (6).*

#### İzmir

(17. yüzyıl ikinci yarısı) *İki yıl önce veba salgını İzmir'de epeyi şiddetliydi (7).*

(19. yüzyıl başı) *Duyduğumuza göre, bahçelerin bulunduğu bölgede bugün iki kişi vebadan ölmüş (6).*

#### **Vebanın Nedeni**

Tıpta paradigma değişiminin henüz gerçekleşmediği dönemlerde vebanın etkeni tam olarak bilinmemekteydi. Bu bilgisizliğin ve buna bağlı yanlış görüşlerin yansımaları seyahatnamelerde de kendini göstermektedir. O dönemde Osmanlı topraklarını ziyaret eden Avrupalılar vebanın nedeni konusunda farklı olasılıklar ileri sürerler. Bu olası nedenler arasında başı çeken ise “miasma” teorisidir. Eski Yunancada “kirlenme” anlamına gelen “miasma” genel olarak pis, kokuşmuş, kötü hava olarak kabul edilmektedir. Bu kötü hava (buhar, duman vb.) farklı kaynaklardan salınmış olabilir. “Miasma”ya en sık neden olan kaynaklar arasında bataklıklar, insan ve hayvan atıkları, hayvan leşleri, bozulmuş ve çürümüş bitkiler ile yiyecekler sayılabilir. Hastalıkların başlıca nedeni de bu kötü havadır (8).

Seyahatnamelere göre vebaya yol açtığına inanılan diğer nedenler arasında Tanrı'nın insanları cezalandırması ile oruç tutma nedeniyle beslenme ve yaşam tarzının değişmesi de sayılabilir.

Genç yaşta esir alındıktan sonra uzun yıllar İstanbul'da yaşamış olan ve Osmanlı Sarayında önemli görevler üstlenen Albertus Bobovius'un ya da yeni adıyla Ali Ufki Bey'in 17. yüzyılda yazdıkları miasma teorisinin anlaşılması açısından iyi bir örnektir:

*Benim zamanımda haziran ayına rastlayan küçük bayramda (bu bayram, Hz. İbrahim'in öz oğlunu tanrıya kurban etmeye hazır olması olayının anısına kutlanır) muhtaçlara et dağıtmak için o kadar çok kurbanlık koyun kesildi ki, ortalıkta kalan hayvanların kanları, iç organları ve derileri yaz sıcağında bozulduğundan, etrafa yayılan kötü koku veba hastalığına neden oldu. Günde altı, yedi, hatta on kişi bu hastalıktan öldü. Neyse ki bu durum sadece 14 gün sürdü, yoksa Enderun'da çok az kişi kalacaktı. Üstelik bu kadar çok sayıda içoğlanın ölmesine karşın hiçbirimizin saraydan ayrılmasına izin verilmedi, bir arada kalmamız yüzünden göz göre göre hastalanmamıza ve ölmemize göz yumuldu (9).*

Benzer görüşleri başka seyyahlar da dile getiriler:

*Konstantinopolis'te bu yüzden her yıl vebadan ölenler pek çoktur. Çünkü deniz sürekli karaya kötü koklar yayan atıklar*

*birakır ve aşırı sıcaklarda bunlar çürüyerek havayı kirletir (10).*

*İzmir'de yaşayanlar kış boyunca kentin çevresinde biriken bol miktardaki kokuşmuş suyu boşaltmaya özen gösterseler veba salgınları bu denli sık yaşanmaz (11).*

*Türkler çok yardımsever olmakla birlikte köpeklerden nefret ederler ve onları evlerinde bulundurmaktan hoşlanmazlar; veba salgını çıktığında, bu pis hayvanların etrafa mikrop saçtıklarına inandıklarından, önlerine çıkan bütün köpekleri öldürürler (12).*

Bazı Avrupalı seyyahlar ise Tanrı'nın insanları cezalandırmak amacıyla vebayı dünyaya musallat ettiğine inanmaktadır. Hasta bir askerin, gemisinin yelkenleri üzerinde yatmasına izin veren kölesini cezalandıran bir Türk'ün "zalimliği" buna örnek olarak gösterilebilir. Bu olayı aktaran kişi 16. yüzyıl sonlarında Osmanlılara esir düşen bir Alman olan Heberer'dir:

*Patronumuzun bu zalim ve acımasız davranışlarından ötürü Tanrı çok öfkelenmiş olacak ki, salgın hastalığı giderek daha da tırmandırdı. Bununla patrona bir ceza ve ibret dersi vermek istiyordu kuşkusuz. Hastalık öyle arttı ve yayıldı ki, aramızdan en güçlü olanlar bile direnemediler ve bir ay içinde takriben kırk kişi öldü (3).*

Vebanın Tanrı'nın bir cezası olduğuna ilişkin inancın bir diğer kahramanı ise Fatih Sultan

Mehmet'tir. Anlatılanlara göre, İstanbul'un 1453'de Türklerce alınmasından sonra Fatih'in bir heykeli kırması, İstanbul'un yüzyıllar süren veba salgınlarının başlıca nedenidir:

*Mehmed bundan sonra atını Ayasofya kilisesine doğru sürmüş ve kilisenin önündeki meydanda tunçtan yapılma ve üstü altın kaplama at üstünde bir erkek heykeli görmüş. Erkek, vaktiyle bir elinde devlet egemenliğinin bir simgesi olarak bir küre tutmaktaymış ve şehrin işgalinden kısa süre önce bu küre iki kez yere düşmüş. İmparator Constantinus, küreyi tekrar heykelin eline yerleştirmelerini buyurmuşsa da, küre bir türlü yerine yerleşmemiş. ... Mehmed, altınla kaplanmış heykeli görünce, gürzünü savurarak onu kendi elleriyle parçalamış. Fakat bu sefer de Rumlar, bu heykelin şehirde veba salgını olmasını önlediğini bildirmişler. Mehmed bunu duyunca, yaptığına çok pişman olmuş ve bu tedbirleri alan eski insanların herhalde cahil çocuklar olmadıklarını ve bazı gerçekleri bildiklerini söyleyerek, bir daha hiçbir şeyi tahrip etmemeye söz vermiş. ... ve daha o yıl şehirde öyle bir veba salgını olmuş ki, içerisinde ölü çıkmayan ev kalmamış. Mehmed de çareyi Bitinya'da bulunan Bursa kentine kaçmakta bulmuş (10).*

Vebanın yaşam tarzı değişikliklerine bağlı olarak ortaya çıktığına inananlar da bulunmaktadır. Seetzen, Ramazan ayının Hicri takvime göre hesaplandığını unutarak bu görüşü savunur:

*Türklerin oruç tuttukları ramazan ayı da aynı zamana rastlamaktadır ve Türkler gündüzü geceye, geceyi ise gündüze dönüştürüp çok düzensiz bir yaşam sürdürdüklerinden, Büyük Bayram [Ramazan Bayramı] günlerinde bazı aşırılıklara eğilimli olurlar. Bu da onların yaşamında aynı ölçüde olumsuz etkilerini gösterecekti. Tanık olduğum bu durum, aklıma şöyle bir fikir getirdi: Belki de bu yaşam tarzı yüzünden veba hastalığı burada çok daha etkili oluyor ve kolay yayılıyor. Nitekim şiddetli ateşle seyreden ve bedenini çürütmesine neden olan bu hastalık daha çok bahar aylarında ortaya çıkıp insanlara büyük zarar veriyor (5).*

### **Türklerin Vebaya Karşı Tutumu**

Farklı dönemlerde Osmanlı topraklarında yaşamış olan Avrupalı gözlemcilerin yazdıklarına bakıldığında, vebadan ölenlerin giysilerinin başkaları tarafından alınıp giyilmesi hastalığın başlıca yayılma yollarından birisi olarak aktarılır. Bilindiği gibi hastalığın yayılımında görev alan vektörler bitler ve pirelerdir. Bazı pire türleri hem farklı tür canlılarda hem de canlı olmayan ortamlarda yaşayabildiği için vebanın kolayca yayılmasına neden olabilirler.

Bu Avrupalı seyyahların veba konusunda dikkatlerini çeken konuların başında Türklerin kaderciliği ve vurdumduymazlığının geldiği görülür. Kadercilik konusundaki bu genelleme birçok seyahatnamenin ortak noktası haline gelmiştir. Bunlarla ilgili 16. ve 18. yüzyıllarda yazılmış iki örnek şunlardır:

*Türkler ölümcül ve salgın hastalıklardan korkmazlar. Onlara göre insanın neden ve nasıl öleceğini belirleyen alın yazısıdır. Bu sebeple hastalardan uzak durmanın bir yararı yoktur. Bir gün bizim konutumuzun yakınlarında zavallı bir adamın sokak ortasında öldüğüne tanık oldum. Oradan geçmekte olan bazı fakirler bunu görünce hemen başına toplandılar, biri başlığını, biri ayakkabılarını çıkarıp aldı ve böylece adamı iç donuna kadar soydular. Nihayet iki kişi ona acıyıp cesedini bir yere gömdüler (13).*

*Gerçekten de Türkler yaşamayı hak etmiyor: Hastalığı önlemek ya da hastalıkla mücadele etmek için hiçbir önlem almadan her gün bu acımasız hastalıktan beş ya da altı yüz kişinin ölmesine kolları kıpırdamadan seyirci kalırlar ve ancak günde yaklaşın bin iki yüz kişi ölmeye başlayınca harekete geçerler; vebalı hastaların eşyaları başka bir hastalıktan ya da aniden ölenlerinki kadar kolay satılır (12).*

## **Vebadan Korunma İçin Alınan Önlemler**

### ***Toplumsal İzolasyon***

Dönemin uygulamalarına bakıldığında vebadan korunmak için çok çeşitli uygulamalara başvurulduğu görülmektedir. Ancak doğaldır ki, hastalık hakkındaki bilimsel bilgilerin yetersiz olması nedeniyle bunların büyük çoğunluğu bugün için yanlış ve geçersizdir. O dönemlerde başvuru belki de tek doğru uygulama izolasyondur.

İzolasyon önlemlerinin başında gelen karantinanın, veba salgınlarında çok sıkı bir biçimde uygulandığı anlaşılmaktadır. Seyahatnamelerde karantinaya ilişkin çok sayıda örnek anlatılır:

(İstanbul) Trabzon'dan ...  
*Konstantinopolis'e döndük, fakat Büyük Deniz'den gelen gemilerin Konstantinopolis ve Pera limanlarına girmesini yasaklayan kararlar alınmıştı; çünkü bunların beraberinde veba getirmelerinden korkuluyordu. Konstantinopolis'ten iki fersah uzaklıkta, gemilerin mallarını boşaltabileceği ve denize yeniden açılmadan önce altmış gün boyunca kalmak zorunda oldukları bir barınak inşa etmişlerdi (14).*

(Kuşadası) *Biz oraya varmadan önce kentte veba salgını olduğunu duymuştum. Ama oraya vardığımızda, iki aydan beri yeni vaka görülmediğini söylediler. Hatta üzerinde bir çeşit karantina kurulmuş olan Samos [Sisam] Adası'yla iki haftadan beri yeniden bağlantı kurulduğunu da belirttiler (6).*

(İzmir) *Dün, limana imparatorluğa ait bir gemi girdi. Veba salgını çıktığı bildirilen ve şimdiye dek iki kişinin öldüğü gemi karantinaya alındı (6).*

Vebadan korunmak için karantina dışında başvurulan diğer yöntem sosyal izolasyondur ve bununla ilgili de çok sayıda anlatım göze çarpar:

(İzmir yakınları) *Köyde, bir İngiliz tüccarın veba salgını sırasında sığınmak için*

kullandığı güzel bir ev vardı (11).

(İstanbul) Saraya bağlı yüksek düzeyli kişiler, tıpkı Avrupa'da olduğu gibi, aydın insanlarmış. Örneğin veba hastalarını ziyaret etmekten kaçınırlarmış (5).

(Edirne) Daha ilerde tam Rodop dağının eteğinde ve Arda'nın yakınında, Almanya'nın temsilcisinin veba salgınından kaçarak yerleştiği Ortaköy vardır (4).

### **İzolasyon Dışındaki Uygulamalar**

Vebaya karşı koruyucu olduğu düşünülen çeşitli yöntemler arasında alkollü içki tüketimi başı çekmektedir. Buna ilişkin bir örnek 19. yüzyıl İzmir'indedir:

*Bay Kohen'in bana anlattığı bazı olaylardan, ispirotolu içkilerin vebaya karşı direnç sağladığının kanıtlandığı izlenimini aldım. İzmirli Yahudilerin veba hastalarını yatırdıkları bir hastaneleri var. Bir veba salgını sırasında oradaki hastalara bakan yamaklar sürekli bol miktarda soğan ve sarımsak yer ve şişe şişe ispirotolu içki içerlermiş. Bu yüzden de gece gündüz sarhoş dolaşırlarmış. Bu hastabakıcılardan vebaya yakalanıp ölene nadiren rastlanırmış. Belki de bu durum çeşitli etkenlere bağlıdır. İspirtolu içkiler öncelikle kan dolaşımını hızlandırıyor ve terlemeyi artırıyor. Üstelik içki, üzüntü ve sıkıntıyı bastırıyor ve insanı yüreklendiriyor. Kızıştırıcı etkisi olan başka ilaçlar da, eğer yarı sarhoş hale getirecek*

*miktarda içilecek olursa, benzer bir etki yapabilir diye düşünüyorum (6).*

Bunun dışında sadaka vermek ya da dinen kutsal mekanları ziyaret edip adak adamak da seyahatnamelerde aktarılan ve her dinden insanların medet umduğu yöntemler arasında yer alır.

### **Dezenfeksiyon İçin Tütsüleme**

Seyahatnamelerden öğrendiğimize göre 19. yüzyıl başlarında vebanın eşyalar aracılığıyla bulaşmasından korunmak için başvurulan dezenfeksiyon yöntemlerinden birisi de tütsülemedir. İstanbul'da el yazması eserler toplayan Seetzen Avrupa'ya mektup göndermek için postaneye gittiğinde mektup zarflarının tütsülendiğini görür (5):

*Her iki mektup için 20 para ödedik, ama üzerine pul yapıştırılmadı. Zarfları hemen dışarıda duran ve altında tütsü otlarının yakıldığı bir ızgaranın üstündeki sandığın içine attılar. Veba hastalığının yayılmasını önlemek için mektuplar bile tütsüleniyor.*

### **Veba Tedavi Uygulamaları**

Seyahatnamelerde vebanın tedavisinde kullanılan birkaç yöntem aktarılmıştır. Eserleri inceleyince veba tedavisinde bitkisel yöntemlerin, madensel kaynaklı ürünlerin, invaziv girişimlerin ve yaşam düzeni değişikliklerinin kullanıldığını öğreniriz.

Busbecq'in anılarında bu tedavi yöntemlerinin tümü anlatılmıştır. Aralarında Roma İmparatoru I. Ferdinand'ın Osmanlı elçisi Busbecq'in de bulunduğu kabile 16. yüzyılın ortalarında

İstanbul'dan Viyana'ya doğru yol almaktadır. Birkaç gün önce de veba şüphesiyle bir asker ölmüştür. Kafiledekiler bunun veba olduğunu düşünmemelerine karşın, kendilerinde de benzer yakınmaların ortaya çıkması üzerine kafiledeki doktora başvururlar:

*Sonuç olarak Edirne'den ayrılışımızın ikinci gününde aynı adamlar doktorumun etrafını kuşattılar. Vebanın başlangıcı olmalarından şüphelendikleri halsizlik, keyifsizlik ve baş ağrısı için ilaç dileniyorlardı. Doktor, onlara yaptıklarını, sonunda bunu başardıklarını söyledi. Yolculuğun orta yerinde gerekli olan hiçbir şeyi bulamayacağı halde elinden geleni yapacağını ekledi. O gün mola yerine vardığımız zaman ilginç nesnelere aramak için çıktığımız olağan gezintimizi yapıyorduk. Çayırdaki bilmediğim bir bitki gördüm. Birkaç yaprak kopardım, kokladım. Burnuma sarmısağın o kötü kokusu geldi. Bunları doktora uzattım. Yakından inceledikten sonra "scordium" olduğunu açıkladı. Ellerini göğze kaldırdı, tam zamanında vebaya çare gönderdiği için Allah'a şükretti. Bu ottan çok miktarda topladı, büyükçe bir kaba koydu, ateşin üstünde kaynattı. Aynı zamanda Macarlara sevinmelerini, yiyip içmelerini söyledi. Ottan çıkan özünü aralarında paylaştırdı. Yataklarına giderlerken Limni toprağı ve diascordium müshili ile onu aldılar. Quacquelben uyumadan güzelce terlemelerini tembih etti. Doktorun dediklerini yaptılar ve ertesi gün daha iyi*

*hissettiklerini söyleyerek döndüler. Biraz daha ilaç istediler. Bunu içtikten sonra nekahat dönemine girdiler. Allah'ın kudreti sayesinde bu hastalık felaketinden kurtulduk (15).*

Üstteki eserde "Limni toprağı" olarak adı geçen madde *terra sigillata*'dır. Birçok seyahatnamede hakkında uzun uzun bilgi verildiği gözlenen *terra sigillata*, "mühürlenmiş toprak" anlamına gelmekte ve Ege Denizi'ndeki Limni adası'ndan toplanmaktadır. Heberer bu konuda şunları yazar (3):

*Buna mukabil Lemnos'ta bulunan terra sigillata adı verilen bir çeşit toprak çok değerli özelliklere sahiptir. Örneğin bu toprağın vebaya ve zehirlenmeye karşı ilaç olarak kullanıldığı söylenmektedir. "Terra sigillata"nın yer kazılarak elde edilmesi sadece 6 Ağustos tarihinde mümkündür. O gün Türkler törenlerle toprağı kazarlar ve Türk harfleriyle üzerine bazı sözler yazarlar. Bu nedenle de o toprağı anlamına gelen "Terra sigillata" adı verilmektedir.*

Bir başka eserde, tedavide kullanılan barsak boşaltıcıların gösterdiği mucizevi etkiler anlatılır (4):

*Türkler vebaya karşı, ev yapımı müshil ilacından başka bir şey kullanmıyorlar ve kendi başına her biri bir veba sebebi olacak şeyler, bu durumda mucizevi bir tesir yaratıyordu.*

Veba için bir diğer tedavi yöntemi ise 19. yüzyıl başında İzmir’de uygulandığını öğrendiğimiz yöntem 40 gün süreyle pirinç lapası yenmesi ile vücudun zeytinyağı ile ovulmasıdır (6):

*Alman hastanesinde görevli olan Luigi adında bir Fransisken rahibi, kendini insanlığın selameti uğruna feda etmeye hazır olan yüce ruhlu bir adammış. Otuz üç yıldan beri bu kentte görevliymiş ve üç kez veba hastalığına yakalanıp atlatmayı başarmış. Veba salgını sırasında diğer veba hastaları gibi, 40 gün boyunca suda haşlanmış pirinçten başka hiçbir şey yemiyormuş ve vücudunda oluşan veba yumruları patlıyormuş. Her gün üç kez hastalarının bütün vücuduna zeytinyağı sürüyor, onlara bakıyor, her türlü ihtiyaçlarını yerine getiriyormuş.*

### **Vebanın Gündelik Yaşama Etkileri**

Seyahatnamelerde veba salgınlarının toplumsal yaşam üzerindeki etkileriyle ilgili bazı örnekler verilmiştir. Bu örneklerden birine Tournefort seyahatnamesinde rastlanır. Tournefort Türklerin yardımseverliklerini anlattığı satırlarda hastaları sahipsiz bırakmayan bir toplumdaki örnekler verir (12):

*Türkiye’de ne dilenci, ne de para isteyen kimse vardır: Çünkü onların gereksinimleri karşılanır. Varlıklı kimseler hapisanelere giderek borç nedeniyle hapse düşenleri kurtarır. Çekingen yoksullara titizlikle yardım edilir. Yangınlar yüzünden perişan olan birçok ailenin yardımlarla ev sahibi*

*oldukları görülür! Bunun için, felakete uğrayanların camilerin kapısına gelmesi yeter de artar. Acılı insanları teselli etmek için evlerine gidilir. Vebalı hastalar komşularının kesesinden ve tekkelerin kaynaklarından yardım alır.*

### **Sonuç**

İnsanlık tarihi boyunca tüm dünyayı etkilemiş olan hastalık salgınları arasında en önemlilerinden birisinin veba olduğu bilinmektedir. Avrupalı seyyahların yazdığı eserler incelendiğinde, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki veba salgınları hakkında da önemli bilgilerin yer aldığı göze çarpar. Bu nedenle seyahatnamelerin tıp tarihi açısından değerlendirilmesi gereken kaynaklar olduğu hatırd tutulmalıdır.

### **Kaynaklar**

1. Varlık N. Akdeniz Dünyası’nda ve Osmanlılarda Veba, 1347-1600. Çev: Hazal Yalın. Kitap Yayınevi; 2017.
2. de Villalón C. Türkiye Seyahati. Kanuni Sultan Süleyman Devrinde İstanbul. 1577 Yılında Bir El Yazması. Osmanlılara Esir Düşen İspanyol Pedro’nun Anıları. Çev: Yeliz Demirhan. Erko Yay. İstanbul; 2011.
3. Heberer M. Osmanlıda Bir Köle: Bretenli Michael Heberer’in Anıları. 1585-1588. Çev: Türkis Noyan. 3. Baskı. Kitap Yayınevi; 2016.
4. Covell J. Bir Papazın Osmanlı Günlüğü. Saray, Merasimler, Gündelik Hayat. 2. Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları; 2011.
5. Seetzen UJ. İstanbul Günlükleri. 12 Aralık



- 1802 – 22 Haziran 1803. Cilt 1. Çev: Selma Türkis Noyan. Kitap Yayınevi; 2017.
6. Seetzen UJ. Anadolu'da Yolculuk. 22 Haziran 1803 – 22 Kasım 1803. Cilt 2. Çeviri; Selma Türkis Noyan. Kitap Yayınevi; 2017.
  7. Bauden A. İzmir Gezisi: Antoine Galland'ın Bir Elyazması (1678). Çev: Erol Üyepazarcı. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi; 2003.
  8. Aydın E. Dünya ve Türk Tıp Tarihi. Ankara: Güneş Tıp Kitabevi; 2006.
  9. Ali Ufkî Bey. Topkapı Sarayı'nda Yaşam. (Haz.: Stefanos Yerasimos ve Annie Berthies). İstanbul: Kitap Yayınevi; 2012.
  10. Lubenau R. Reinhold Lubenau Seyahatnamesi. Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589. İstanbul: Kitap Yayınevi; 2012.
  11. Tavernier JB. Tavernier Seyahatnamesi. 2. Basım. Kitap Yayınevi; 2010.
  12. de Tournefort J. Tournefort Seyahatnamesi. Çev: Ali Berktay, Teoman Tunçdoğan, İstanbul: Kitap Yayınevi; 2005.
  13. Schweigger S. Sultanlar Kentine Yolculuk. 1578-1581. 2. Baskı. Kitap Yayınevi; 2014.
  14. Tafur P. Pero Tafur Seyahatnamesi. 9 Mayıs 1437 – 22 Mayıs 1438. Kitap Yayınevi; 2016.
  15. de Busbecq OG. Türk Mektupları. Türkçesi: Hatice Özkan. Ark kitapları; 2002.